

Małgorzata Solarz

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

ODPOWIEDZIALNE DECYZJE POŻYCZKOWE JAKO INSTRUMENT INKLUZJI FINANSOWEJ

Wprowadzenie

Liberalizacja przepływów kapitałowych, dynamiczny rozwój rynku usług finansowych zarówno pod względem ilościowym, jak i jakościowym, spowodowany ekspansją technologii informatycznej, czy transgraniczne świadczenie usług finansowych to przykłady tendencji, które można było obserwować w ostatnich kilkunastu latach na rynkach finansowych. W ich następstwie nasiliło się zjawisko migracji ryzyka od korporacji finansowych do klientów (np. sprzedaż kredytów walutowych, produktów strukturyzowanych). W takich warunkach gospodarstwom domowym coraz trudniej podejmuje się decyzje finansowe, a popełnione błędy mogą okazać się czasami bardzo bolesne dla samego decydenta, członków jego rodziny, a nawet społeczeństwa. Poważne problemy finansowe mogą prowadzić do wykluczenia finansowego, które z kolei znacznie obniża jakość życia, kreowaną przez dobrobyt i dobrostan. W 2005 roku w Kuala Lumpur zwołano szczyt OECD poświęcony kompetencji finansowej w złożonym i dynamicznym świecie finansów. W efekcie prowadzonych dyskusji skonstatowano, że zrozumienie tego świata jest warunkiem podejmowania racjonalnych decyzji oraz zapewnienia bezpieczeństwa finansowego sobie i swojej rodzinie¹.

W świetle zaobserwowanych tendencji celem niniejszego artykułu stało się ukazanie znaczenia odpowiedzialnych decyzji pożyczkowych podejmowanych przez gospodarstwa domowe – jedną z grup interesariuszy odpowiedzialnych finansów – w przeciwdziałaniu zjawisku wykluczenia finansowego.

¹ *Importance of Financial Literacy in the Global Economy. Keynote Address by The Hon. Donald J. Johnston, Secretary-General of the OECD to the Financial Education Summit, Kuala Lumpur 2005*, <http://www.oecd.org/general/35883324.pdf> [dostęp: 3.02.2014].

1. Decyzje pożyczkowe a psychologia zachowań finansowych

Operowanie na rynku finansowym stanowi pewien zbiór zachowań finansowych jednostek, przy czym termin „zachowanie” w literaturze przedmiotu interpretowany jest jako „konkretne, fizyczne i dające się obserwować postępowanie, a także towarzyszące mu procesy natury psychicznej oraz motywy i przyczyny”². Do jednych z ważniejszych obszarów zachowań konsumentów należy zaliczyć zachowania finansowe. Obejmują one m.in. takie działania jak: gospodarowanie budżetem pieniężnym, oszczędzanie, pożyczanie, inwestowanie, ubezpieczanie, płacenie podatków, zarządzanie majątkiem³.

Zachowanie konsumenta na rynkach finansowych może być rozpatrywane z różnych perspektyw. Jedną z nich wiąże się z analizą zachowań prowadzoną z perspektywy decyzyjnej. Decyzja stanowi wybór określonego działania spośród zbioru różnych możliwości, przy czym dokonywanie wyboru odbywa się w warunkach ryzyka, a osiągnięty rezultat działania nie jest pewny⁴. Szczególnie istotne wydają się decyzje podejmowane w obszarze pożyczania pieniędzy, czyli decyzje pożyczkowe.

Dokonany przegląd krajowej i zagranicznej literatury dowodzi, że decyzje pożyczkowe stanowiły przedmiot wielu badań naukowych, prowadzących do identyfikacji determinant zadłużania się. Wskazano na czynniki o charakterze społeczno-demograficznym, ekonomicznym oraz psychologicznym. W pierwszej grupie znalazły się np. wiek, sytuacja rodzinna, poziom wykształcenia, pozycja zawodowa, w grupie drugiej należy zwrócić uwagę na sytuację dochodową, majątkową, parametry i dostępność oferty kredytowej, wreszcie grupę trzecią stanowią determinanty zadłużenia o charakterze psychologicznym, których przykłady zaprezentowano na rys. 1.

Mieszczące się w zakresie tzw. psychologii długu psychologiczne determinanty zadłużania się przez dziesięciolecia były niedoceniane. Ich wagę unaocznili dopiero wydarzenia ostatniego kryzysu finansowego, który swój początek wziął z rynku kredytów hipotecznych. Czynniki te oddziałują również na styl zarządzania ryzykiem codzienności.

² *Finanse osobiste. Zachowania – Produkty – Strategie*. Red. E. Bogacka-Kisiel. WN PWN, Warszawa 2012, s. 38.

³ G. Antonides, W.F. van Raaij: *Zachowanie konsumenta. Podręcznik akademicki*. WN PWN, Warszawa 2003, s. 439.

⁴ S. Smyczek: *Nowe trendy w zachowaniach konsumentów na rynkach finansowych*. Wydawnictwo Placet, Warszawa 2012, s. 71.

Optymizm	<ul style="list-style-type: none"> • Przeszacowanie prawdopodobieństwa wystąpienia pozytywnych zdarzeń, a w efekcie niedostrzeżenie prawdopodobieństwa wystąpienia zdarzeń negatywnych • S. Brown i in. (2005) pokazali, że zbyt optymistyczne oczekiwania finansowe wpływają na wzrost długów gospodarstw domowych
Porównania społeczne, aspiracje	<ul style="list-style-type: none"> • Zadłużenie może być spowodowane chęcią dorównania do wyższej grupy społecznej • T. Sullivan, E. Warren, J. Westbrook (2006): przeprowadzone badania wśród nadmiernie zadłużonych Amerykanów dowiodły, że wielu z nich dokonywało zakupów na kredyt, aby pokazać przynależność do danej grupy
Impulsywność	<ul style="list-style-type: none"> • Jednostka zamiast czekać, oszczędzać (odraczając gratyfikację) na zakup określonego dobra czy usługi, kupuje ją już teraz • J.M. Norvilitis i in. (2006) zauważyli, iż już posiadanie karty kredytowej zwiększa prawdopodobieństwo powstawania długów
Umiejscowienie kontroli	<ul style="list-style-type: none"> • Teoria umiejscowienia poczucia kontroli dotyczy subiektywnie odczuwanego ulokowania sprawstwa zdarzeń. Osoby o wewnętrznym umiejscowieniu kontroli (przekonani, że ich życiem i ważnymi zdarzeniami sterują sami, a nie los czy Bóg) wykazują większą skłonność do zadłużania się • M. Wang i in. (2008) pokazują, że osoby z zewnętrznym umiejscowieniem kontroli kupują tańsze nieruchomości, decydują się na niższy kredyt hipoteczny i krótszy termin spłaty
Samokontrola	<ul style="list-style-type: none"> • Niska samokontrola, czyli brak umiejętności kontrolowania swoich emocji i zachowań, sprzyja decyzjom pożyczkowym • J.M. Norvilitis i in. (2006) zaobserwowali występowanie dodatniej korelacji między niskim poziomem samokontroli a wysokim zadłużeniem
Postawa względem zadłużenia	<ul style="list-style-type: none"> • Pozytywna postawa wobec kredytu wiąże się z większymi pożyczkami, brakiem awersji do zadłużania się • T. Zaleskiewicz (2009) zwraca uwagę, że dla blisko połowy ankietowanych decyzja o zadłużaniu się jest czymś neutralnym, powszechnym, a dłużnicy są społecznie akceptowani

Rys. 1. Wybrane psychologiczne determinanty zadłużania się

Źródło: S. Brown, G. Garino, K. Taylor, S. Price: *Debt and Financial Expectations: An Individual and Household-Level Analysis*. „Economic Inquiry” 2005, Vol. 43, No. 1, s. 100-120; J. Norvilitis, T. Osberg, P. Young, M. Merwin, P. Roehling, M. Kamas: *Personality Factors, Money Attitudes, Financial Knowledge, and Credit-Card Debt in College Student*. „Journal of Applied Social Psychology” 2006, Vol. 36, No. 6, s. 1395-1413; T. Sullivan, E. Warren, J. Westbrook: *Less Stigma or More Financial Distress: An Empirical Analysis of the Extraordinary Increase in Bankruptcy Filings*. „Stanford Law Review” 2006, Vol. 59, No. 2, s. 213-256; M. Wang, L. Wang, H. Chen: *Locus of control and home mortgage loan behavior*. „International Journal of Psychology” 2008, No. 43(2), s. 125-129; T. Zaleskiewicz: *Psychologia ekonomiczna*. WN PWN, Warszawa 2011, s. 242.

2. Inkluzja finansowa jako cel koncepcji odpowiedzialnych finansów

Inkluzja finansowa oznacza realizowane przez publiczne i prywatne podmioty działania na rzecz osób wykluczonych finansowo, których problem ekskluzji finansowej już dotyka lub są nim realnie zagrożone. Wykluczenie finansowe (*financial exclusion*) należy rozumieć jako „proces, w którym obywatele doświadczają problemów w dostępie do i/lub korzystaniu z produktów oraz usług finansowych na głównym rynku (*mainstream market*), które są odpowiednie do ich potrzeb i umożliwiają im prowadzenie normalnego życia w społeczeństwie”⁵. Z przeprowadzonych na zlecenie Komisji Europejskiej badań wynika, że wśród podstawowych parametrów determinujących problem wykluczenia finansowego należy wymienić m.in.: dochody gospodarstwa domowego, wiek, płeć, miejsce zamieszkania, wykształcenie, posiadanie statusu imigranta⁶. Do listy tej prof. J.K. Solarz dołączył jeszcze jeden – ryzyko finansowe codzienności⁷, któremu w kontekście rozważań prowadzonych w niniejszym opracowaniu niewątpliwie warto przyjrzeć się nieco bliżej.

Codzienne przyzwyczajenia kształtujące określoną jakość życia wymagają roztropnego zarządzania budżetem gospodarstwa domowego, niekiedy realizacja pewnych zamierzeń np. związanych z zakupem mieszkania wymaga zaciągnięcia kredytu i uwzględnienia w budżecie przez kolejne kilkadziesiąt lat wydatków związanych z obsługą długu. Do podjęcia prawidłowej decyzji pożyczkowej potrzeba świadomości finansowej i ostrożności w kontaktach z pośrednikiem finansowym. Podmiot dobrze zarządzający finansami osobistymi powinien uwzględniać ryzyko wpadnięcia w tzw. pułapkę losu objawiającą się wystąpieniem klęski żywiołowej, która pozbawia zasobów majątkowych, zwolnieniem z pracy, gwałtowną utratą zdrowia itp.⁸. Poza tym musi mieć na względzie, że podczas trwania długoterminowych zobowiązań mogą ulec zmianie warunki rynkowe, jak wysokość stóp procentowych, kurs walutowy, wartość przedmiotu zabezpieczenia itd. Osoby fizyczne do momentu urzeczywistnienia się ryzyka finansowego codzienności są pełnoprawnymi uczestnikami systemu finansowego. Problemu ekskluzji doświadczają dopiero wtedy, kiedy skutek podjętych w przeszłości decyzji finansowych stają się nadmierne zadłużone, a tym samym nieatrakcyjne dla banków.

⁵ *Financial services provision and prevention of financial exclusion*. European Commission 2008, s. 9, <http://ec.europa.eu/social/> [dostęp: 15.03.2014].

⁶ *Ibid.*, s. 30.

⁷ J.K. Solarz: *Nowi wykluczeni. Ryzyko finansowe codzienności*. Studia i Monografie nr 37. Wydawnictwo Społecznej Akademii Nauk w Łodzi, Łódź-Warszawa 2012, s. 11.

⁸ *Ibid.*, s. 12.

W realiach polskiej gospodarki problem właściwego zarządzania ryzykiem finansowym codzienności można odnieść do gospodarstw domowych, które w latach 2007-2008 zaciągnęły kredyty hipoteczne we franku szwajcarskim, a dzisiaj mają problemy z ich spłatą. Kredyty we frankach wzięło ponad 700 tys. osób, a ich zadłużenie sięgnęło 200 mld zł. Z tego na koniec 2013 roku ok. 3% dłużników nie spłacało ich terminowo⁹.

Odpowiedzialnych za powstanie tego problemu należy szukać zarówno po stronie samych klientów, jak i banków. Ci pierwsi zbyt optymistycznie postrzegali swoją przyszłość, decydowali się na zakup nieruchomości o maksymalnie wysokim standardzie, którą będzie można sfinansować z kredytu, polegali na mocno zawyżonej ocenie swoich kompetencji finansowych. Z drugiej strony banki komercyjne temu nie oponowały, walcząc między sobą o klienta oferowały kredyty przy wskaźniku LTV na poziomie 100-120%. Sprzyjające warunki rynkowe – liberalna polityka kredytowa banków, poziom oprocentowania, kurs walutowy przy kredytach denominowanych w walutach obcych sprawiły, że wiele osób uległo efektowi owczego pędu i na fali euforii straciło instynkt samozachowawczy. Podpisując umowę kredytową, zaciągały one zobowiązania na 20-30 lat z przeświadczeniem, że w tym okresie ich dochody nie ulegną zmniejszeniu, a koszty kredytu nie wzrosną. Niestety, stało się inaczej i dziś osoby te mają ujemną wartość majątku, co oznacza, że wartość kredytu do spłaty przewyższa wycenę wartości nabytej nieruchomości.

Opracowana i przedstawiona w Raporcie Banku Światowego z 2011 roku koncepcja odpowiedzialnych finansów (*responsible finance*)¹⁰ wśród interesariuszy działań inkluzyjnych wymienia konsumentów, którzy poprzez odpowiedzialne decyzje pożyczkowe mogą przeciwdziałać wykluczeniu finansowemu. W latach 60. i 70. XX wieku podjęto walkę ze zjawiskiem tzw. drapieżnego pożyczania (*predatory lending*), które dotyczyło w głównej mierze instytucji finansowych. Wówczas to pojawiła się idea odpowiedzialnego pożyczania (*responsible lending*)¹¹. Obecnie przymiotnik „odpowiedzialny” używany jest coraz częściej w odniesieniu do wszystkich podmiotów sektora finansowego, w tym do konsumentów.

⁹ D. Kalinowska: *Kredyty hipoteczne: Będzie pozew zbiorowy nabytych we franki*. „Dziennik. Gazeta Prawna” 2014, nr 9, s. A4.

¹⁰ *Advancing Responsible Finance for Greater Development Impact*. The German Federal Ministry for Economic Cooperation and Development, The International Finance Corporation and The Consultative Group to Assist the Poor, Berlin 2011, s. 1.

¹¹ I. Ramsay: *From Truth in Lending to Responsible Lending Information rights and obligations: a challenge for party autonomy and Transactional Fairness*. „Market and Law” 2005, s. 48.

3. Odpowiedzialne decyzje pożyczkowe gospodarstw domowych

Spóecznie odpowiedzialny konsument produktów pożyczkowych potrafi przewidzieć wpływ swoich decyzji finansowych na członków gospodarstwa domowego czy na społeczeństwo, uwzględnia on bieżące oraz przyszłe skutki swojej konsumpcji. Warunkiem podjęcia prawidłowej decyzji pożyczkowej jest przede wszystkim dostęp do odpowiednich informacji oraz posiadanie wiedzy i umiejętności finansowych pozwalających te informacje właściwie wykorzystać. Odpowiedzialne pożyczanie wymaga również przestrzegania ogólnospóecznych norm moralnych.

Decyzje finansowe gospodarstw domowych są podejmowane w warunkach asymetrii informacji, co sprawia, że przejrzystość działań instytucji finansowych i dokonywanych przez nie operacji jest dla klientów indywidualnych niedostateczna. Pomocne w rozwiązaniu tego problemu okazują się rozwiązania instytucjonalno-prawne zabezpieczające interesy słabszego podmiotu – strony umowy pożyczkowej. Mogą one mieć charakter obligatoryjnych przepisów prawa ustanawianych przez państwo, jak i samoregulacji instytucji sektora bankowego.

Raport Banku Światowego zatytułowany *The Financial Access 2010* wskazuje, że wśród podstawowych działań inkluzyjnych prowadzonych przez państwa z całego świata na pierwszym miejscu znalazła się ochrona konsumenta¹². W większości przypadków są to przepisy związane z usługami finansowymi, które są wpisane w szeroko pojętą ochronę praw konsumenta, ale w wielu krajach istnieją odrębne akty prawne poświęcone konkretnym produktom czy problemom rynku *consumer finance*. Wśród nich znajdują się m.in. ustawy o kredycie konsumenckim.

Państwo polskie poprzez ustawę o kredycie konsumenckim¹³ nakłada na kredytodawcę zwiększone obowiązki informacyjne dotyczące m.in. całkowitego kosztu kredytu, rzeczywistej rocznej stopy oprocentowania (RRSO), sposobu zabezpieczenia kredytu i związanych z nim opłat. Zapewnienie dostępu do wystandardyzowanych form prezentacji parametrów oferty umożliwia porównywanie ich między sobą i uprawdopodobnia podjęcie właściwej decyzji pożyczkowej.

Nadzór finansowy może wymagać bardziej przejrzystych i zaostrzonych zasad udzielania kredytów. Do takiego działania względem konsumenta obliguje polskie banki m.in. Rekomendacja S Komisji Nadzoru Finansowego (KNF), która w 2013 roku została znowelizowana w odniesieniu do ekspozycji na ryzyko walutowe. Wprowadzone zmiany dotyczą np. kredytów walutowych, długości

¹² *Financial Access 2010. The State of financial inclusion through of Crisis*. The CGAP – The World Bank Group, Washington 2010, s. 24.

¹³ Ustawa z dnia 12 maja 2011 r. o kredycie konsumenckim. Dz.U. z 2011 r., nr 126, poz. 715 z późn. zm.

maksymalnego okresu kredytowania czy limitów nałożonych na wskaźniki D/I (*debt to income*) i LtV (*loan to value*). Można znaleźć tam zapis m.in. o tym, że bank powinien dołożyć wszelkich starań, aby przekazywane klientom informacje były zrozumiałe i jednoznaczne. Ponadto powinien uwzględniać poziom wiedzy klienta¹⁴. KNF rekomenduje, aby bank oferował klientowi kredyty w walucie, w jakiej uzyskuje on dochód. Natomiast jeśli będzie rozważana opcja zadłużenia w walucie obcej, pracownik instytucji finansowej ma informować o kosztach obsługi ekspozycji kredytowej w wypadku niekorzystnej dla niego zmiany kursu walutowego np. przez przedstawienie symulacji wysokości rat kredytu.

Działania inkluzyjne polegające na zapewnieniu klientom odpowiedniej informacji, warunkującej podjęcie prawidłowej decyzji pożyczkowej, oprócz państwa może realizować też bank. O takim pożyczkodawcy można powiedzieć, że działa w myśl koncepcji społecznej odpowiedzialności biznesu (*corporate social responsibility*), według której przedsiębiorstwa dobrowolnie prowadzą strategię uwzględniającą interesy społeczne i ochronę środowiska oraz relacje z interesariuszami. Podejmują działania w formie samoregulacji, które dotyczą m.in. tworzenia i sygnowania kodeksów dobrych praktyk. Inicjatywy te stanowią uszczegółowienie obowiązujących przepisów prawa. W Polsce kilkadziesiąt instytucji finansowych przyjęło Kanon Dobrych Praktyk Rynku Finansowego.

Warto również nadmienić, że do podjęcia prawidłowej decyzji finansowej nie wystarczy sam dostęp do informacji, niezbędna jest bowiem jeszcze odpowiednia wiedza i umiejętności pozwalające je optymalnie wykorzystać. Determinantą wykluczenia finansowego powstałego wskutek niewłaściwego zarządzania ryzykiem finansowym codzienności jest niewątpliwie poziom kompetencji finansowych gospodarstw domowych. Z opublikowanego w 2012 roku raportu OECD zawierającego wyniki ankiety wynika, że nie jest on zadowolający. Zadane przez ekspertów pytania obejmowały trzy obszary: wiedzę finansową, zachowania i postawy odnoszące się do różnych aspektów finansów osobistych, a uzyskane wyniki obnażyły niski poziom kompetencji finansowej Polaków. Jedno z pytań miało zdiagnozować, czy respondenci potrafią zarządzać własnym budżetem, nie narażając się na ryzyko popadnięcia w spiralę długów. Okazuje się, że 21% Polaków nie posiada tej umiejętności, dla porównania w Niemczech wskaźnik ten osiągnął poziom 4%¹⁵.

¹⁴ Rekomendacja S dotycząca dobrych praktyk w zakresie ekspozycji kredytowych zabezpieczonych hipotecznie. KNF, Warszawa 2013, s. 42.

¹⁵ A. Atkinson, F. Messy: *Measuring Financial Literacy: Results of the OECD/International Network on Financial Education Pilot Study*. „OECD Working Papers on Finance, Insurance and Private Pensions” 2012, No. 16, s. 7-9.

Na kompetencje finansowe składają się przede wszystkim wiedza i umiejętności. Jednak odnosząc to do analizowanego rodzaju wykluczenia finansowego należy podkreślić, że nie wystarczy wiedzieć, czym jest kredyt hipoteczny i co oznaczają zapisy umowy kredytowej, trzeba także wykazać się umiejętnością porównywania ofert instytucji finansowych, tak aby wybrać rozwiązanie optymalne. Niestety, wyniki cytowanego raportu dowodzą, że 68% osób decyzję o zakupie produktu finansowego podejmuje pochopnie, nie porównując oferty instytucji finansowych¹⁶. Takie zachowanie naraża konsumentów na zakup produktu, który w ostatecznym rachunku może się okazać bardziej kosztowny niż zakładano.

Idea odpowiedzialnych finansów zakłada, że wszyscy interesariusze powinni uczestniczyć w kształtowaniu kompetencji finansowych (rys. 2).

Państwo
<ul style="list-style-type: none"> • wprowadzanie zmian w programach nauczania, poszerzanie ich o zagadnienia finansów osobistych • organizowanie kampanii społecznych, które cieszą się zaufaniem, gdyż są obiektywne, nie skłaniają do zakupu określonych produktów finansowych
Instytucje finansowe
<ul style="list-style-type: none"> • rzetelne doradztwo, wyjaśnianie klientom niezrozumiałych zapisów umów • organizowanie kampanii, warsztatów, tworzenie stron internetowych służących poszerzaniu wiedzy i umiejętności finansowych
Konsumenci
<ul style="list-style-type: none"> • uświadomienie sobie potrzeby ciągłego doskonalenia kompetencji finansowych • aktywne uczestnictwo w różnych formach edukacji finansowej

Rys. 2. Wybrane działania podejmowane przez interesariuszy odpowiedzialnych finansów służące kształtowaniu kompetencji finansowych konsumentów

Źródło: M. Solarz: *Financial capability development as the responsible finance instrument counteracting financial exclusion*. W: *Finance and Accountancy for Sustainable Development – Sustainable Finance*. Ed. G. Borys, M. Solarz. Wrocław University of Economic. Research Papers no. 302. Wrocław 2013, s. 156-176.

Kolejny aspekt odpowiedzialnego pożyczania wiąże się z poczuciem odpowiedzialności za własne czyny. Niektóre osoby poszukują możliwości przerzucenia efektów własnych działań na innych, np. na banki czy społeczeństwo. Pozwy złożone przeciwko bankom udzielającym kredytów hipotecznych we frankach szwajcarskich są dowodem na to, iż polscy klienci nie chcą ponosić konsekwencji ryzyka rynkowego, dotyczącego zmiany kursu walutowego czy problemów na rynku pracy. Kredytobiorcy wnioskuje o anulowanie umów kre-

¹⁶ Ibid., s. 28.

dytowych, a dług chcą oddać po kursie franka z 2007 roku, kiedy to powstały ich zobowiązania kredytowe lub domagają się możliwości przewalutowania kredytu na korzystnych warunkach¹⁷. Z kolei posiadacze złotych kredytów hipotecznych, powołując się na klauzulę sprawiedliwości społecznej twierdzą, że zostaliby wówczas pokrzywdzeni, bo choć przez ostatnie lata mieli stabilne raty, to jednak w ostatecznym rozrachunku wyższe. Argumentację tych drugich poparł Urząd KNF, wg którego każde ryzyko ma cenę i trzeba nauczyć się nim zarządzać¹⁸.

Za niezgodny z ogólnie przyjętymi normami społecznymi należy uznać sposób myślenia, który sprowadza się do tego, aby nie martwić się, co będzie później, jak nie uda się spłacić zadłużenia, to albo można będzie ogłosić upadłość konsumencką, albo stać się beneficjentem pomocy społecznej.

Podsumowanie

Decyzje pożyczkowe podejmowane przez gospodarstwa domowe rzutują nie tylko na przyszłość ich samych, ale również całego społeczeństwa. Niestety, na współczesnym rynku finansowym coraz trudniej dokonać właściwego wyboru, a popełnione błędy mogą prowadzić do przykrych, długotrwałych konsekwencji, jak nadmierne zadłużenie czy wykluczenie finansowe. Stąd zasadne wydaje się podejmowanie działań inkluzyjnych, mogących tej sytuacji zapobiec. Wszyscy interesariusze koncepcji odpowiedzialnych finansów powinni w miarę swoich możliwości angażować się w tworzenie warunków umożliwiających konsumentowi podjęcie odpowiedzialnej decyzji finansowej. Dotyczy to m.in. zapewnienia dostępu do odpowiednich informacji oraz kształtowania kompetencji finansowych.

Literatura

Advancing Responsible Finance for Greater Development Impact. The German Federal Ministry for Economic Cooperation and Development, The International Finance Corporation, The Consultative Group to Assist the Poor, Berlin 2011.

Antonides G., van Raaij W.F.: *Zachowanie konsumenta. Podręcznik akademicki*. WN PWN, Warszawa 2003.

¹⁷ J. Uryniuk: *Proces o kredyt we frankach rozpoczęty i odroczony*. „Dziennik. Gazeta Prawna” 2014, nr 8, s. A14.

¹⁸ *Ocena wpływu na sytuację sektora bankowego i polskiej gospodarki propozycji przewalutowania kredytów mieszkaniowych udzielonych w CHF na PLN wg kursu z dnia udzielenia kredytu*. Komisja Nadzoru Finansowego, Warszawa 2013, s. 12.

- Atkinson A., Messy F.: *Measuring Financial Literacy: Results of the OECD/International Network on Financial Education Pilot Study*. „OECD Working Papers on Finance, Insurance and Private Pensions” 2012, No. 16.
- Brown S., Garino G., Taylor K., Price S.: *Debt and Financial Expectations: An Individual and Household-Level Analysis*. „Economic Inquiry” 2005, Vol. 43, No. 1.
- Financial Access 2010. The State of financial inclusion Through of Crisis*. The CGAP – The World Bank Group, Washington 2010.
- Financial services provision and prevention of financial exclusion*. European Commission 2008, <http://ec.europa.eu/social>.
- Finanse osobiste. Zachowania – Produkty – Strategie*. Red. E. Bogacka-Kisiel. WN PWN, Warszawa 2012.
- Importance of Financial Literacy in the Global Economy. Keynote Address by The Hon. Donald J. Johnston, Secretary-General of the OECD to the Financial Education Summit, Kuala Lumpur 2005*, <http://www.oecd.org/general/35883324.pdf>.
- Kalinowska D.: *Kredyty hipoteczne: Będzie pozew zbiorowy nabitych we franki*. „Dziennik. Gazeta Prawna” 2014, nr 9.
- Norvilitis J., Osberg T., Young P., Merwin M., Roehling P., Kamas M.: *Personality Factors, Money Attitudes, Financial Knowledge, and Credit-Card Debt in College Student*. „Journal of Applied Social Psychology” 2006, Vol. 36, No. 6.
- Ocena wpływu na sytuację sektora bankowego i polskiej gospodarki propozycji przewalutowania kredytów mieszkaniowych udzielonych w CHF na PLN wg kursu z dnia udzielenia kredytu*. Komisja Nadzoru Finansowego, Warszawa 2013.
- Ramsay I.: *From Truth in Lending to Responsible Lending Information rights and obligations: a challenge for party autonomy and Transactional Fairness*. „Market and Law” 2005.
- Rekomendacja S dotycząca dobrych praktyk w zakresie ekspozycji kredytowych zabezpieczonych hipotecznie*. Komisja Nadzoru Finansowego, Warszawa 2013.
- Smyczek S.: *Nowe trendy w zachowaniach konsumentów na rynkach finansowych*. Wydawnictwo Placet, Warszawa 2012.
- Solarz J.K.: *Nowi wykluczeni. Ryzyko finansowe codzienności*. „Studia i Monografie” nr 37. Wydawnictwo Społecznej Akademii Nauk w Łodzi, Warszawa 2012.
- Solarz M.: *Financial capability development as the responsible finance instrument counteracting financial exclusion*. W: *Finance and Accountancy for Sustainable Development – Sustainable Finance*. Ed. G. Borys, M. Solarz. Wrocław University of Economic. Research Papers no. 302, Wrocław 2013.
- Sullivan T., Warren E., Westbrook J.: *Less Stigma or More Financial Distress: An Empirical Analysis of the Extraordinary Increase in Bankruptcy Filings*. „Stanford Law Review” 2006, Vol. 59, No. 2.
- Uryniuk J.: *Proces o kredyt we frankach rozpoczęty i odroczony*. „Dziennik. Gazeta Prawna” 2014, nr 8.

Ustawa z dnia 12 maja 2011 r. o kredycie konsumenckim. Dz.U. z 2011 r., nr 126, poz. 715 z późn. zm.

Wang M., Wang L., Chen H.: *Locus of control and home mortgage loan behavior*. „International Journal of Psychology” 2008, No. 43(2).

Zaleśkiewicz T.: *Psychologia ekonomiczna*. WN PWN, Warszawa 2011.

RESPONSIBLE LOAN DECISIONS AS THE INSTRUMENT OF FINANCIAL INCLUSION

Summary

Financial exclusion can result from incorrect everyday financial risk management. It refers to those individuals who, as a result of financial decisions made in different market conditions, or suffering unfortunate life circumstances, have become excessively indebted and their material status has suddenly deteriorated. In such situation they turn out unattractive for banks and thus suffer exclusion from the financial system. The objective of the article is to present the importance of responsible loan decisions made by households – one of the stakeholder groups of responsible finance – in counteracting financial exclusion. The condition for undertaking a correct loan decision is the access to adequate information as well as having knowledge and financial skills which allow to take proper advantage of such information.